

Frøjd, Y. (2025). Skjorter med ruter. Arbeiderklasse og maskulinitet i Jan Kristoffer Dales Arbeidsnever (2016). I Y. Frøjd & A. Norendal (Red.), *Noveller i undervisning* (s. 51–68). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa650903>

3

Skjorter med ruter

*Arbeiderklasse og maskulinitet i Jan Kristoffer Dales
«Arbeidsnever» (2016)*

Ylva Frøjd

Sammendrag: Kapitlet undersøker Jan Kristoffer Dales novellesamling *Arbeidsnever* med særlig vekt på novellen «I ei grøft». Kapitlet drøfter hvordan denne novellen fremstiller karakterer med tydelige klassemarkører, og hvordan de utkjemper en kamp om definisjonsmakt gjennom å forsvare og tildele hverandre ulike maskuliniteter. Kapitlet argumenterer for at ideologikritiske lesninger av skjønnlitteratur kan øke elevens kritiske bevissthet og gi kunnskap om hvordan skjønnlitteratur speiler og utfordrer samfunnsstrukturer. Videre at arbeid med novellesamlingen i skolen kan bli en inngangsport til bredere diskusjoner om identitet, makt og tilhørighet, noe som er relevant for elevenes personlige utvikling og deres forståelse av verden rundt seg.

Nøkkelord: klasse, arbeiderklasse, prekaritet, maskulinitet, stereotypier

Abstract: This chapter explores Jan Kristoffer Dale's collection of short stories *Arbeidsnever*, with particular emphasis on the short story "I ei grøft". The chapter discusses how this short story portrays characters with clear class markers, and how they fight a battle for power of definition by defending and assigning different masculinities to each other. The chapter argues that ideology-critical readings of fiction can increase students' critical awareness and provide knowledge about how fiction reflects and challenges social structures. Furthermore, that working with these short stories in school can become a gateway to broader discussions about identity, power and belonging, which is relevant for the students' personal development and their understanding of the world around them.

Keywords: class, working class, precarity, masculinity, stereotypes

Innledning

I et intervju med *Dagsavisen* plasserer forfatter Jan Kristoffer Dale både seg selv og litteraturen han skriver i arbeiderklassen:

Jeg tenker at jeg skriver arbeiderklassehistorier. I norske romaner er det helst fortellinger fra middelklassen. Det kommer mange gode romaner ut av det, men veldig mye av det bøkene handler om er helt ugjenkjennelig for meg. Jeg har en helt annen type bakgrunn, uten fullført videregående, og med arbeidserfaring som ufaglært, sier Dale. (Sandve, 2016)

I flere av novellene i Dales *Arbeidsnever* (2016) møter vi menn med samme bakgrunn som ham selv – menn med begrensede jobbmuligheter som følge av manglende utdanning. I tittelnovellen møter vi Trygve, som jobber som midlertidig ansatt på et bryggeri: «I nesten ett år hadde han holdt ut med toulerskontrakter [...], og sist gang hadde han fått kontrakt for en måned» (Dale, 2016, s. 10). Trygve er sliten og bekymret for fremtiden. Richard i novellen «Jon» er arbeidsledig, uten utdanning, og søker på jobber han ikke får: «dette var noe han kunne skrive på jobbloggen, slik at NAV så at han prøvde» (Dale, 2016, s. 75). Richards kjæreste har forlatt ham, og han sliter med angstanfall.

Også Kenneth i «I ei grøft» strever. Han går fra jobb til jobb, mens bøkene han skulle ha lest for å få studiekompetanse, ligger uåpnet på kjøkkenbordet. «Det var så mye lettere å gjøre alt anna enn åpne dem. [...] Det var over ni år sia han hadde slutta på videregående» (Dale, 2016, s. 45). I novellen er Kenneth på vei til hyttetur med tre andre. De kjører ut, og både bil, hyttetur og vennskap havner i en grøft, samtidig som tittelen også kan leses som en overskrift over Kenneths arbeidsliv.

Når vi leser skjønnlitteratur i skolen, er det fordi vi ønsker at elever skal oppleve litteratur og lære noe. Dette «noe» kan handle om form (hvordan det fortelles) og innhold (hva som fortelles). Hvilket perspektiv vi legger på teksten, styrer i stor grad hvordan vi leser den. I dette kapittelet vil jeg undersøke Dales *Arbeidsnever* med vekt på hvordan menn i novellene fremstilles i lys av teorier om klasse og maskulinitet. Ifølge Rawynn Connell kan vi snakke om ulike typer maskuliniteter, og det er et maktforhold mellom disse (Connell, 2005). Jeg vil legge vekt på novellen «I ei grøft», hvor dette maktforholdet

særlig står på spill. De fire mennene på vei til hyttetur fremstilles med tydelige klassemarkører, og de utkjemper en kamp om definisjonsmakt gjennom å forsvare og tildele hverandre ulike maskuliniteter.

Å arbeide med novellene i *Arbeidsnever* i norskfaget kan gi elevene innblikk i andre menneskers livssituasjon og utfordringer, slik læreplanen foreskriver at lesing skal gjøre (Utdanningsdirektoratet, 2020). Litteraturen tilbyr det Rudime Sims Bishop kaller et vindu til en annen verden, og vinduet fungerer også som en dør hvor leseren kan tre inn gjennom fantasien. I tillegg kan vinduet også fungere som et speil som reflekterer livet tilbake for oss. Bishop formulerer det slik (og her gjengir jeg innledningen til konferanseinnlegget dette er hentet fra i sin helhet):

A book can sometimes be a window. The view from the window can be imagined or real, familiar or new, panoramic or narrow. Usually the window is also a door, and a reader has only to walk through the imagination to become a part of whatever world has been created or re-created in the book. When lighting conditions are just right, a window can also be a mirror, reflecting back for us the joys and sorrows, the loves and hates, the pain and pleasure of living. One of the reasons literature exists is to transform human experience, and reflect it back to us so that we can better understand it. Through the mirror of literature we can see our own lives and experiences as part of the larger human experience. Reading then, becomes a means of self-affirmation, of reaffirming our place in the world and our society. (Bishop, 1990)

Å lese litteratur skal altså gjøre oss klokere. Ved å lese og undersøke Dales *Arbeidsnever* med et særlig blikk på klasse- og kjønnsperspektiver, trer novel- lenes tematisering av arbeiderklasse og maskulinitetsidealer tydeligere frem. Å anlegge disse kritiske perspektivene åpner for at elevene kan bli mer bevis- ste på hvordan vi bruker begreper som kjønn og klasse for å tenke med, for å iscenesette og definere oss selv, og for å kategorisere andre.

Litteratur, klasse og maskulinitet

Bokanmeldere leser *Arbeidsnever* inn i en klassekontekst. Leif Ekle i *NRK* skriver: «I ordets brede forstand gir det mening å karakterisere Jan Kristoffer Dales debutnoveller som nettopp arbeiderlitteratur. De jordnære fortellingene handler om mennesker som alle har sitt å kave med i hverdager lagt til Froland, ei skogsbygd innenfor Arendal» (Ekle, 2016). Tilsvarende har *Aftenposten* overskriften «Sympatisk bilde av arbeiderklassen». Atle Christiansen skriver at i tittelnovellen «legger forfatteren sine idealer og sitt klassestandpunkt på bordet. Dette er arbeiderklassens verden, der jobben, slitet, solidariteten, kameratskapet og kjærligheten er det viktigste» (Christiansen, 2016). Også i undervisningsmaterieell vektlegges klasseperspektiver i novellene. For eksempel foreslår *NDLA* (Nasjonal Digital LæringsArena) å undersøke klassemarkører i tittelnovellen (Abusland, 2021), mens *Grip teksten* foreslår å blant annet undersøke hvilke «identitetsmarkører som viser hvilke sosiale lag de ulike guttene tilhører» i «I ei grøft» (Brunstad mfl., 2022, s. 338).

Karakterene i *Arbeidsnever* er ofte ufaglærte; noen har midlertidige stillinger, mens andre er arbeidsløse. De står med ett ben i arbeidsklassen og det andre i prekariatet. Begrepet prekariatet fikk gjennomslag med Guy Standings *The Precariat – The New Dangerous Class* i 2011. Han beskriver begrepet som en neologisme som kombinerer adjektivet «prekært» (*precarious*) og det beslektede substantivet «proletariatet» (Standing, 2011, s. 7). Standing bruker prekariatet om mennesker som, på bakgrunn av globalisering, nyliberalismens fremmarsj og velferdsstater i krise, arbeider og lever under usikre forhold. Gruppen kjennetegnes av usikkerhet i arbeidsmarkedet og sårbarhet (Standing, 2011). Prekariatet er ikke en klasse i marxistisk forstand – med en klassebevissthet som kan fungere samlende – men en voksende gruppe utsatte mennesker uten sikkerhetsnett.

I artikkelen «Generation(s) Superfluous» argumenterer Aasta Marie Bjorvand Bjørkøy for at karakterer i Dales *Arbeidsnever* og Bjarte Breiteigs «Ingenting hendt» opplever å være overflødige. Å stå utenfor arbeidslivet, både som unge menn hos Dale og en mann som skal pensjoneres hos Breiteig, gir samme type utfordringer, skriver Bjørkøy: «problems connected to entering adult working life may generate the same issues as entering life as pensioner, since without a meaningful job, our prospect of a good and dignified life is weakened» (2020, s. 73). Bjørkøy plasserer karakterene i prekariatet, og

skriver at det uverdige i å stå utenfor arbeidslivet i særlig grad gjelder menn. Menn med et lite sosialt nettverk mister mer dersom de mister kontakten med arbeidslivet. (Bjørkøy, 2020, s. 86)

Ifølge May-Len Skilbrei er det uvanlig at de som befinner seg i arbeiderklassen, skriver om det: «De som fortsatt befinner seg i arbeiderklassen, vedkjenner seg ikke det offentlig, eller de ser ikke egne erfaringer i termer av klasse. De skriver i hvert fall ikke bøker om det» (Skilbrei, 2010, s. 57). Dales novellesamling står dermed i en særstilling, og han er tydelig på at han bygger på sine egne arbeiderklasseerfaringer i sine noveller.

I tråd med bokanmeldere og Dales egen beskrivelse leser jeg *Arbeidsnever* som arbeiderlitteratur, her forstått som litterære fremstillinger av arbeiderklassen. Klassebegrepet tar historisk utgangspunkt i Karl Marx' økonomisk orienterte klasseteori, med et motsetningsforhold mellom arbeid og kapital: Eiere av produksjons- og livsmidler (borgerskapet/kapitalistklassen) på den ene siden, og eiere av ikke annet enn arbeidskraft på den andre siden (arbeiderklassen/proletariatet). Her står klassekampen (Marx & Engels, 1984).

Max Weber viderefører klassebegrepet fra Marx, og innlemmer også andre kategoriseringer enn en rent økonomisk klasseforståelse. Med begrepene klasse, stand og parti differensierer Weber former for makt og ulikhet som kan ha ulikt opphav. Klasse er hos Weber forstått som ens livssjanser i markedet, stand som grupper av mennesker definert ut fra livsførsel (den sosiale orden), og parti som innflytelse på politikken (sosial makt) (Weber, 2000).

Pierre Bourdieu bygger videre på klasseteoriene og skriver at ens klasseposisjon må forstås i relasjon til andres klasseposisjon, og ut fra fordelingen av kapital i et samfunn. Bourdieu deler kapital inn i tre ulike områder: *Økonomisk kapital* er materiell kapital og institusjonalisert gjennom eiendom. *Kulturell kapital* består i tilegnelsen av den dominerende kulturen, som smak, dannelselse og kunnskap fra utdanning. *Sosial kapital* er tilgang på sosialt nettverk bygget opp gjennom gode forbindelser (Bourdieu, 2006). I lesning av litteratur kan vi undersøke hvordan representasjoner av økonomisk, kulturell og sosial kapital fungerer som markører for klasse.

Som selve begrepet klasse, står undersøkelser av klasseperspektiver i skjønnlitteraturen i en marxistisk tradisjon. Målet med ideologikritiske lesninger er å undersøke den oppfatningen av samfunnet som en tekst uttrykker, med eller uten intensjon (Fibiger & Lütken, 2005, s. 21). I *Kritisk teori i litteraturundervisningen* (2020) minner Tatjana Kielland Samoilow og Per-Espen

Myren Svelstad oss på at marxistisk litteraturteori gir relevante perspektiver for arbeid med litteratur i skolen:

Å øve seg i å se en teksts implisitte og eksplisitte ideologiske ståsted, og å undersøke hvordan teksten forholder seg til samtidens dominerende ideologier, kan være viktig for å forstå tekstens prosjekt, og for å innta en kritisk holdning til den. (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 37)

I boken gir Samoilow og Myren-Svelstad eksempler på marxistisk lesning av en ungdomsroman, og fremhever også tverrfaglige prosjekter mellom norsk og samfunnsfag som mulighetsrom for å vektlegge ideologi i tekster (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 37). Ideologikritiske lesninger kan bidra til elevenes kritisk-analytiske ferdigheter gjennom en bevisstgjøring av at skjønnlitteraturen, på samme måte som andre tekster, ikke er nøytral, men viser bestemte versjoner av virkeligheten. Tilsvarende vil et blikk på hvordan kjønn og kjønnsroller skrives frem, kunne bevisstgjøre elevene om rollemønstre og stereotyper, men også hvordan maskulinitet og feminitet er i endring.

Hvordan vi skal forstå mannsroller og maskulinitet, må ses i sammenheng med feministiske teorier om kjønn. Den franske filosofen Simone de Beauvoirs nå berømte utsagn om at «Man er ikke født kvinne – man blir det» (Beauvoir, 1974, s. 9) danner grunnlaget for å forstå kjønnsroller som sosiale konstruksjoner. De fleste av oss er født med et tydelig biologisk kjønn, men vi sosialiseres inn i hva det vil si å være mann eller kvinne.

I forlengelsen av dette forstår den amerikanske filosofen Judith Butler kjønn som et mulighetsrom hvor kjønnsroller blir iscenesatt gjennom repetisjon av handlinger, språk og strukturer. Kjønnsroller er dermed ikke noe gitt, men noe det stadig forhandles om. Et vesentlig poeng for Butler er at kjønnsidentitet er performativ: «Gender proves to be performative – that is, constituting the identity it is purported to be. In this sense, gender is always a doing» (Butler, 1990, s. 25). Gjennom iscenesettelse gjentar vi konvensjonelle og tillærte måter å opptre som kjønn på.

Tilsvarende de Beauvoirs forståelse av kjønn som sosiale konstruksjoner og Butlers performativitetsbegrep, forstår australske Raewyn Connell maskulinitet som en praksis, altså noe vi fremfører eller gjør. I den grad vi kort kan definere begrepet maskulinitet, skriver Connell, er det «simultaneously a place

in gender relations, the practices through which men and women engage that place in gender, and the effects of these practices in bodily experience, personality and culture» (2005, s. 71). Et poeng hos både de Beauvoir, Butler og Connell er at sosialt kjønn ikke er statisk, men prosessuelt og i stadig endring. Vi står likevel ikke fritt, fordi samfunnets normer regulerer og sanksjonerer avvikende oppførsel.

Connell argumenterer for at det finnes flere typer maskuliniteter, og at vi må anerkjenne et maktforhold mellom disse. Selv skisserer han fire kategorier (som ikke må forstås som karaktertyper eller essensialistisk, men som historiske relasjoner): hegemonisk, delaktig, underordnet og marginalisert. Connell bruker begrepet hegemonisk i tradisjonen fra Gramsci, hvor det viser til en kulturell dynamikk der en gruppe tar hevd på og innehar en sosialt ledende posisjon (Connell, 2005, s. 77). Den hegemoniske maskuliniteten legitimerer patriarkatet og kan brukes for å beskrive kulturens rådende maskulinitetsideal. Dette er en relativt liten gruppe menn, sammenlignet med alle de som drar strukturell nytte av den hegemoniske maskuliniteten uten selv å være i en førende posisjon. Dette kaller Connell en delaktig eller medvirkende (*complicit*) maskulinitet (Connell, 2005, s. 79).

De to siste kategoriene beskriver undertrykte maskuliniteter. Underordnet maskulinitet viser til menn som undertrykkes fordi de oppfattes som feminine, særlig homofile menn, mens marginalisert maskulinitet viser til menn som undertrykkes på grunn av andre faktorer, for eksempel klasse og kjønn, altså interseksjonelle perspektiver (Connell, 2005, s. 80–81). Connells maskuliniteter gir oss et rammeverk for å undersøke hvordan menn fremstilles og posisjoneres i relasjon til hverandre. I en undervisningssituasjon kan denne kategoriseringen fungere som et analytisk verktøy for å diskutere ulike roller en kan innta, uten at kategoriene nødvendigvis blir essensialistiske.

Klassemarkører og -posisjoner i *Arbeidsnever*

Arbeidsnever består av fem noveller satt til Froland, en liten kommune utenfor Arendal. Novellene er skrevet på bokmål, mens dialogene er gjengitt på frolandsdialekt. Det er mye dialog i novellene, og talemålet kommer særlig til

uttrykk gjennom bruken av personlige pronomen: Jeg er «e», meg er «mæ», og vi er «mi» (Dale, 2016). Bruken av dialekt kan virke fremmedgjørende og skape en underliggjøringseffekt (Sjkløvsjø, 1991). Leseren må senke tempoet og forsøke å høre hvordan det skal lyde. I klasserommet vil det trolig være en fordel at elever som ikke kjenner dialekten, får eksempler på den før de leser. Dersom man kan «høre» hvordan det kan lyde, kan det være lettere å leve seg inn i teksten.

Benevnelsen av steder (Froland, Osedalen, Jomås, Kverve med flere) og bruken av dialekt gjør at novellene og karakterene de befolkes av, oppleves som sterkt knyttet til bygda. Noen av karakterene opptrer som hovedperson i én novelle og bikarakter i en eller to andre. Dette binder novellene sammen, selv om de kan leses hver for seg.

Alle novellene fortelles av en tredjepersonsforteller som ligger tett på én av karakterene i den enkelte novellen. I «I ei grøft» er det Kenneth som er internt plassert, altså den eneste vi får tilgang til tankene og følelsene til, for eksempel: «Kenneth angra på at han hadde sagt ja til turen» (Dale, 2016, s. 40). Flere partier er skrevet i en fri indirekte stil, slik at skillet mellom Kenneth og fortelleren nesten viskes ut, for eksempel: «Kenneth kikka bort på Terje, som satt og sjekka mobilen. Bakgrunnsbildet på skjermen var av sønnen på tre år og samboeren hans Charlotte» (Dale, 2016, s. 40). De andre karakterene observeres av Kenneth for leseren, og ved at synsvinkelen ligger hos Kenneth, er det ham leseren oppfatter som hovedperson.

Handlingen i «I ei grøft» utspiller seg over bare noen få timer, med fire menn i bil på vei til hyttetur i Kverve, omtrent én times kjøring innover i landet fra Arendal. Kenneth blir plukket opp av barne- og ungdomskameratene Terje og Tor André. Til Kenneths overraskelse har Tor André invitert med sin kollega Espen. Allerede i novellens første avsnitt blir det tydelig at Espen representerer noe annet:

Han [Espen] var noen år yngre enn Kenneth og de andre. I tillegg snakka han med østlandsdialekt og kledde seg annerledes. Tor André hadde også begynt å kle seg annerledes; trangere bukser, trangere skjorter, uten ruter. (Dale, 2016, s. 37)

Espens østlandsdialekt viser at han er utenfra, og beskrivelsen av klærne viser at Espen og Tor André har en annen smak, det vi med Bourdieu kan kalle en

annen kulturell kapital. Dette forsterkes og tydeliggjøres utover i novellen. Kenneth og Terje vil spille poker på hytteturen slik de pleier, mens Espen kun spiller sjakk. På tidligere turer har de drukket øl og spist pizza, mens nå har Espen og Tor André tatt med seg Cava og vil lage lammeskank med fløtepoteter. Matpreferansene peker ikke bare på ulik kulturell kapital, men understreker også en ulik økonomisk kapital hos de fire. De har stoppet på Spar i Osedalen (slik mange av karakterene i novellesamlingen gjør), og Terje sier rett ut at han ikke vil bruke mye penger på mat, mens Kenneth er mer forsiktig og spør om de ikke kan gjøre som vanlig:

– E hadde ikkje tenkt å bruke så møe penger, sa Terje. / - Kan mi ikkje bare ta noe enkelt? sa Kenneth. / - Kom igjen, sa Tor André, - mi har allti' pizza. La Espen bestemme. Dere kommer ikkje te' å angre på det. / Kenneth tenkte på bilforsikringa som snart måtte betales, og TV-lisensen. (Dale, 2016, s. 39)

Terje trekker seg fra spleiselaget og kjøper en frossenpizza, mens Kenneth tilsynelatende lar seg overtale, eller later som om det går greit – for vi kan lese mellom linjene at han allerede angrer – og han ender med å måtte legge ut for alle varene.

Flere av karakterene i *Arbeidsnever* spiser mye usunn mat. Frank i «Tilflytter» liker å bestille hamburgertallerken og cola på Kroa i Osedalen. Kameraten André, hovedkarakteren i «Levende bevis», sliter med overvekt og er redd for å ha fått diabetes. Han slipper unna diagnosen og feirer med en kalorifest: «Så André feira at han ikke hadde sukkersjuken med en Statoil-burger og to Cubasjokolader på Stoa. Etterpå stoppa han innom Spar i Osedalen og kjøpte cola, peanøtter og Tress-is» (Dale, 2016, s. 62).

At Tor André i «I ei grøft» ønsker å være med på Espens gourmetmat, kan leses som et uttrykk for at Tor André ønsker å plassere seg utenfor arbeiderklassen. Annechen Bahr Bugge skriver i «Den sosiale appetitten» (2010) at studier av nordmenns mat- og spisevaner viser forskjeller og distinksjoner som kan knyttes til Bourdieus arbeider om hvordan mat bidrar til å produsere og opprettholde ulike klasseidentiteter (Bugge, 2010, s. 129). I en intervju-studie, her med kvinner, finner hun at de med lav utdanning uttrykker at de spiser halvfabrikata, det de kaller «vanlig norsk mat» (s. 132). I kontrast svarer kvinner fra middelklassen at de er «annerledes» og liker å lage mat fra

bunnen av. Bugge leser fraværet av folkelig mat og folkelige spisevaner som et resultat av middelklassens flukt, eller avstandstaking til arbeiderklassens mat og måltider (Bugge, 2010, s. 143).

Mens Tor André tar avstand fra «vanlig norsk mat», går Terje i motsatt retning. Terje kjøper frossenpizza og tar avstand fra Tor André og Espens valg ved å benevne det som «jævla gourmetmat» (Dale, 2016, s. 40). Slik plasserer Terje seg i arbeiderklassen.

Mennene i «I ei grøft» plasserer altså seg selv og for leseren med ulik kulturell og økonomisk kapital. Dette følger samme linje som utdannelsen og yrkene deres. I den ene enden har vi Tor André og Espen. Tor André har gått markedsføring og ledelse ved Universitetet i Agder. «Nå hadde han jobb i Arendal. God lønning og hus» (Dale, 2016, s. 46). Kollegaen Espen kan skilte med en master i markedsføringsledelse.

I den andre enden har vi Kenneth og Terje. Kenneth har gått på videregående, men mangler fortsatt studiekompetanse. Han «går fra jobb til jobb» (Dale, 2016, s. 46), og jobber nå på et lager. Terje har yrkesutdanning som sveiser og et fysisk hardt arbeid. Han måtte slutte på verkstedet da det ble nedlagt, og jobber nå med å lage sprengmatter. Arbeidet setter merker på kroppen: «Neglebåndene og fingertuppene var svarte. Neglene var slipt helt inn til huden» (Dale, 2016, s. 40). Hendene representerer arbeiderklassen, og er et gjennomgangsmotiv i novellesamlingen, slik tittelen *Arbeidsnever* signaliserer. I tittelnovellen er moren til Trygve stolt av at han har fått ru arbeidsnever:

Mora hans pleide alltid å skryte av arbeidsnevne til faren hans: «Sånn ska' nevne te' ein mann se ut» [...] Så hadde hun tatt nevne hans i sine, holdt dem, og strøket en finger over de rue håndflatene hans og konstatert, med stolthet i stemmen, at han hadde fått arbeidsnever. (Dale, 2016, s. 15)

Det er en kontrast mellom arbeidsnever som et ideal for menn i arbeiderklassen i novellen «Arbeidsnever», og hvordan Kenneth i «I ei grøft» beskriver Terjes neglebånd og fingertupper som «svarte». Slik jeg leser det, fester det seg heller noe ustelt ved Terje, eller viser at Kenneth tenker Terje ikke bryr seg så mye om utseendet sitt. Vi kan også lese det som et uttrykk for at Kenneth ønsker seg noe annet selv.

Trygve i «Arbeidsnever» bor i huset til samboerens far, uten å betale husleie. Frank fra novellene «Tilflytter», «Levende bevis» og «Sør» bor hjemme hos mor. Terje i «I ei grøft» bor med samboer og barn i en kjellerleilighet hos samboerens foreldre. Bositasjonen indikerer lav inntekt. Terje blir i tillegg beskrevet med to stereotype lavklasse-rekvisitter: Han drikker øl, og han røyker rød Prince. Terje drikker mer øl enn de andre i bilen. Først hiver han ølflasker på gulvet, deretter ut av vinduet på bilen. For Terje ser smak og holdninger ut til å være et spørsmål om klasse. «- E kan faen ikkje fordra den typen [Espen]. Tor André holder på å bli heil lik. Fisefin! Ska' du å bli sånn? / - Sånn? Sa Kenneth. / - Når du e' ferdig me' å studere? Då holder det ikkje me' heimelaga pizza og poker lenger?» (Dale, 2016, s. 47) Det er utdanning som har endret Tor André, har gitt ham en annen og fremmed smak for Terje, og nå håper Terje at ikke Kenneth også skal bli «sånn».

Karakterene i «I ei grøft» tildeles tydelige og delvis kontrasterende klassemarkører. Dette gjør novellen særlig egnet til bruk i skolen for å drøfte hvordan vi uttrykker og oppfatter klasseforskjeller gjennom ulik økonomisk og kulturell kapital. I *Grip teksten* oppfordres elevene implisitt til å anlegge et kritisk blikk ved at de skal bruke fagbegreper som «stereotypi, karikatur og fordom» i drøftingen av novellens beskrivelser av ulike lag av samfunnet (Brunstad mfl., 2022, s. 338). En analyse kan vise hvordan fordommer både er lagt inn mellom karakterene i novellen, og hvordan novellen spiller på leserens fordommer for å tydeliggjøre ulike posisjoner.

Som nevnt kan vi også utvide undersøkelsen til å omfatte hvordan mennene både forsøker å befeste egen maskulinitet og tildele hverandre ulike maskuliniteter. Denne kampen om maskulinitet i «I ei grøft» utkjempes særlig av Terje.

Maskulinitetsidealer og -posisjoner

Terje stiller seg tidlig i opposisjon til Tor André og Espen. Da Tor André nevner at Kenneth bor «langt ute i skauen», og Espen samstemmer med at «vi kjørte en evighet», kontrer Terje med at det er hytta som «e' langt på skauen» (Dale, 2016, s. 38). Han vil ikke gi Tor André og Espen noen form

for definisjonsmakt. Da Tor André skryter av at Espen er «reine Magnus Carlsen», svarer Terje at det er på trynet at sjakk blir regnet som en sport, og følger opp med at «Blir du ikkje svett, så e' det ikkje sport» (Dale, 2016, s. 41). At man sjelden svetter mer av å spille poker enn sjakk, ser ikke ut til å slå Terje, og novellen er humoristisk på Terjes bekostning.

Terje kritiserer Espen for ikke å være fysisk sterk nok da bilen kjører ut i en grøft. Terje, Kenneth og Espen er ute for å dytte bilen, og Terje ber Espen ta i mer: «- Ta i, då! Sa Terje. Kenneth så at han hadde snudd seg mot Espen. / – Jeg dytter, sa Espen. Ansiktet hans var rødt. / – Ikkje nok, sa Terje og snudde seg mot panseret igjen» (Dale, 2016, s. 42). Terje plasserer Espen som svak og gir tydelig uttrykk for det.

Terje forsøker å plassere Espen, og dermed også Tor André, i en underordnet maskulinitet (menn som undertrykkes fordi de oppfattes som feminine, jf. Connell, 2005). Han viser at han synes Espen er svak, og han kaller maten de har kjøpt for «jævla homomaten» (Dale, 2016, s. 49). Homo brukes her som et skjellsord fra Terje, og det viser hvordan han er i utakt med samtidens holdninger.

Da Terje til sist trekker seg fra hele hytteturen og ber Kenneth bli med ham, antyder han at Tor André og Espen har et homofilt forhold: «- Det e' plass te' du au, e trur nok dei to helst vil være aleine» (Dale, 2016, s. 49). Espen selv uttrykker at han er interessert i jenter ved å vise bilde på mobilen av ei han har møtt. Mer enn å si noe om Espen, understreker dette hvordan Terjes oppførsel handler om å forsøke å undertrykke Espen gjennom å tildele ham både underordnet og marginalisert maskulinitet.

Terje utkjemper en maktkamp som både handler om maskulinitet og klasse, og hans maskulinitetsideal kan leses som et tradisjonelt arbeiderklasseideal. Skilbrei skriver at arbeiderklassen symbolsk personifiseres av industriarbeidermannen, som forbindes med en sterk og heroisk maskulinitet (Skilbrei, 2010, s. 52–53). Terje knytter maskulinitetsidealet til fysisk styrke og arbeiderklassens preferanser for poker, frossen-pizza og øl. Gjennom Terje fremstilles denne stereotypiske, hegemoniske maskuliniteten som foreldet. Terje forsøker å hevde seg ved å utdefinere Espen, men taper tydelig terrenge i vennegjengen og ender med å stikke av fra hele turen. Terje svikter Kenneth og fremstår dermed til syvende og sist som den tapende parten i denne maktkampen.

Selv om det er Terje som målbærer forsøket på å tildele Espen en underordnet maskulinitet, kan også fortellerens beskrivelser av Espen gi feminiserte konnotasjoner. Espen har halvlangt hår, han drikker ikke øl, men cava, og han liker å lage mat. At Kenneth tenker Espen kler seg annerledes, indikerer at Espen bryr seg om utseende. I bilen er det Espen som fryser og ber Tor André skru opp varmen (Dale, 2016, s. 43). Espen settes opp som en kontrast til Terje og hans stereotype maskulinitet. Espen er tydelig på at han er glad for at Terje forlater dem: «Jeg tror nok turen blir en del hyggeligere nå, sa Espen» (Dale, 2016, s. 49). Espen fremstilles ikke som noen form for helt i novellen (det gjør ingen av de fire mennene), men i og med at det er Terje som trekker seg, går Espen seirende ut.

Det ser ut til at Espen er idealet for Tor André. Han har begynt å etterligne Espen i både klesstil og matpreferanser, altså kulturell kapital. I forsøket på å strekke seg etter Espen, ender Tor André opp med implisitt å gjøre narr av seg selv som en gutt fra distriktet. Espen forteller at jenta han har møtt virker litt dum og bondsk, og Tor André svarer: «Hvis du møtte ho i Arendal så e'kkje det så rart» (Dale, 2016, s. 48). Kenneth er rask til å påpeke at både Tor André og kjæresten hans også er fra Arendal. I stedet for å innrømme noe, går Tor André i forsvar og svarer at Kenneth og dama hans er fra Froland, som ligger lenger inn i landet. Slik lager Tor André et hierarki hvor hjemstedet hans ikke er bra, men likevel bedre enn Kenneths. Igjen er fortelleren humoristisk på karakterenes bekostning.

Også Tor André utgjør en kontrast til Terje. Tor André søker noe nytt, noe han oppfatter som bedre, mens Terje ønsker at alt skal være slik han forestiller seg at det var før, da de tre vennene var likere. Med Butler (1990) kan vi si at Terje ønsker å repetere de konvensjonelle og tillærte måtene å opptre som mann på, og han forsøker å sanksjonere det som i hans øyne er avvikende oppførsel.

Kenneth blir stående i en mellomposisjon i vennegjengen. På matbutikken ønsker han ikke å bruke mye penger på mat, men sier ikke tydelig ifra og trekker seg heller ikke fra spleisingen. Selv om han angrer på at han ble med på hytteturen (Dale, 2016, s. 40), velger han å bli når Terje reiser. Kenneths handlinger, eller mangel på handling i novellen, understreker hans manglende gjennomføringsevne også i livet. Kenneth ønsker å ta høyere utdanning, men sliter med å gjennomføre studier. Til tross for at Terje drikker seg full og blir

direkte ufin, fremstår han med mer arbeiderklasseintegritet enn Kenneth, som bare blir stående på stedet hvil.

De fire mennene i bil på vei til hyttetur i «I ei grøft» vurderer og dømmer hverandre. Novellen kan leses som en fortelling om hvordan vennskap bygget på felles barne- og ungdomsår ikke tåler utfordringer som oppstår på bakgrunn av ulik utdanning og arbeidsmuligheter. Ulik smak, altså kulturell kapital, fører til konflikter i vennegjengen. Novellen viser også en kamp om å definere maskulinitet. Terjes stereotype arbeiderklassemaskulinitet, hvor fysisk styrke og tradisjoner står sterkt, taper terreng i novellen og fremstår ikke som et ideal.

Avsluttende kommentar

I en intervjubasert studie av mannsidealene i Danmark er mennene i undersøkelsen enige om at det å være arbeidsløs er «umaskulint» (Bloksgaard mfl., 2015, s. 160). Til tross for et overordnet likestillingsideal hos mennene, knyttes maskulinitetsidealet opp mot tradisjonelle forestillinger om mannen som forsørger, og mot arbeidslivet som et sted mannen kan bevise seg selv og oppnå status og suksess.

I *Arbeidsnever* aktualiseres dette særlig i tittelnovellen, hvor Trygve er bekymret for kortidskontrakter på bryggeriet, med en arbeidsløs og gravid samboer. I «Arbeidsnever» og flere av de andre novellene konfronteres menn i prekariatet med menn som har lykket; det er kamerater, kollegaer og sjefer med utdanning, fast jobb, firmabil og rene klær. Kontrasteringen tydeliggjør hvordan disse mennene nederst på rangstigen i arbeidslivet – arbeidsledige, ufaglærte, midlertidig ansatte – er særlig sårbare: økonomisk, kroppslig og følelsesmessig. Det går på selvfølelsen løs.

For Kenneth i «I ei grøft» sier det noe om en person om han går i rute-mønstrede skjorter eller ikke. For Terje skal en mann drikke øl og ikke Cava. Elever, som er i den alderen hvor utforskning av identitet står mest sentralt, har sine egne markører for kulturell kapital, maskulinitet og feminitet. Lesing av noveller fra *Arbeidsnever* i klasserommet kan åpne for samtaler om, og en

bevisstgjøring på, hvordan ulike identitetsmarkører fremstilles, representeres og forhandles om i litteraturen gjennom form og innhold.

I en undervisningssituasjon kan elevene reflektere over hva de kan kjenne igjen og hva som oppleves fremmed. Med Bishop (1990) vil elevene dermed kunne si noe om hva som fungerer som et speil eller vindu, og lesingen blir en mulighet til å se egne liv og erfaringer som en del av en større menneskelig opplevelse.

Referanser

- Abusland, Å. (2021, juni 21). «Arbeidsnever»—*Ei novelle om livet i arbeiderklassen*. ndla.no. <https://ndla.no/subject:1:605d33e0-1695-4540-9255-fc5e612e996f/topic:1:b34684b3-3e91-44ee-88b4-1c3e588586dc/topic:1:6621928e-fa13-45a4-a494-75caa983ffc5/resource:cf320a0c-4a33-4ce4-af08-c404a328448e>
- Beauvoir, S. de. (1974). *Det annet kjønn* (R. Elisassen, Overs.; 2. utg.). Pax.
- Bishop, R. S. (1990). Windows and mirrors: Children's books and parallel cultures. I M. Atwell & A. Klein (Red.), *Celebrating literacy* (s. 91).
- Bjørkøy, A. M. B. (2020). Generation(s) superfluous. *Scandinavica*, 59(2), 73–88. <https://doi.org/10.54432/scand/GJBM9154>
- Bloksgaard, L., Christensen, A.-D., Jensen, S. Q., Hansen, C. D., Kyed, M. & Nielsen, K. J. (2015). Masculinity ideals in a contemporary Danish context. *NORA: Nordic Journal of Women's Studies*, 23(3), 152–169. <https://doi.org/10.1080/08038740.2015.1046918>
- Bourdieu, P. (2006). Habitus og livsstilenes rom. *Agora*, 24(1–2), 74–111. <https://doi.org/10.18261/ISSN1500-1571-2006-01-02-05>
- Brunstad, E., Bueie, A. A., Claudi, M. B., Holm, E. S. & Hove, J. O. (2022). *Grip teksten: Studieforberevende utdanningsprogram: Norsk VG3*. Aschehoug.
- Bugge, A. B. (2010). Den sosiale appetitten: Mat, klasse og identitet. I K. Dahlgren & J. Ljunggren (Red.), *Klassebilder: Ulikhet og sosial mobilitet i Norge* (s. 129–143). Universitetsforlaget.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Christiansen, A. (2016, september 24). *Jan Kristoffer Dale: Sympatisk bilde av arbeiderklassen*. <https://www.aftenposten.no/kultur/i/kPR2X/jan-kristoffer-dale-sympatisk-bilde-av-arbeiderklassen>
- Connell, R. (2005). *Masculinities* (2nd ed.). Polity Press.
- Dale, J. K. (2016). *Arbeidsnever*. Kolon.
- Ekle, L. (2016, august 22). *Jordnær arbeiderlitteratur*. NRK. <https://www.nrk.no/kultur/anmeldelsen-av-arbeidsnever-1.13100836>
- Fibiger, J. & Lütken, G. (2005). *Litteraturens veje*. Systime.
- Marx, K. & Engels, F. (1984). *Det kommunistiske manifest* (H. Holm, Overs.; 3. oppl.). Falken forlag.
- Samoilow, T. K. & Myren-Svelstad, P. E. (2020). *Kritisk teori i litteraturundervisningen*. Fagbokforlaget, Landslaget for norskundervisning.
- Sandve, G. E. S. (2016, august 31). – *Det er ingenting skittent med ufaglærte arbeideres liv*. Dagsavisen. <https://www.dagsavisen.no/kultur/2016/08/31/livet-mitt-er-ikke-skittent/>
- Sjkløvsik, V. B. (1991). Kunsten som grep. I A. Melberg, H. H. Skei, A. Linneberg & A. Kitang (Red.), *Moderne litteraturteori: En antologi* (s. 11–25). Universitetsforlaget.
- Skilbrei, M.-L. (2010). Den som står med begge beina planta på jorda står stille: Om kjønn og klassereiser. I K. Dahlgren & J. Ljunggren (Red.), *Klassebilder: Ulikhet og sosial mobilitet i Norge* (s. 43–57). Universitetsforlaget.
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class* (Trade Paperback Edition, s. ix–ix). Bloomsbury Publishing Plc. <https://doi.org/10.5040/9781849664554>

- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan i norsk (NOR01-06). Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020*. <https://www.udir.no/lk20/nor01-06?lang=nob>
- Weber, M. (med Fivelsdal, E. & Østerberg, D.). (2000). *Makt og byråkrati: Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier* (3. utg.). Gyldendal.